

Frank Pedersen: *Vornedskabets gennemførelse*. (Landbohistorisk Selskab, 1984). 143 s. og 62 s. tillæg. 80,- kr.

Bogen er et omarbejdet universitetshovedfagsspeciale (1980) og et grundigt forsøg på at analysere begrebet vornedskab (inkl. en redegørelse for særegenheder ved dets gennemførelse) og datere dets fremkomst på den sjællandske øgruppe til ca. 1495. Udgangspunktet er Johs. Steenstrups store afhandling fra 1887 om Vornedskabet hos den danske bonde, hvori han på grundlag af forordningen Lollands Vilkår fra 1446 begrundede, at vornedskabet blev etableret i tiden 1376-1446. I tilknytning til Steenstrup er historiografisk gennemgået synspunkter fremsat af blandt andet C. F. Allen, Chr. Molbech, H. F. J. Estrup, Kr. Erslev, Th. Munch og M. Hertz. Der er gjort rede for kilde materialet, de samfundsmæssige forudsætninger og betingelser for vornedskabet, dets datering, omfang og udvikling frem til 1536.

Hovedparten af de sidste 100 års historikere, som har ytret sig om vornedskabet, fremviser stor samstemmighed med Steenstrups synspunkter: at bonden i kraft af sit fødested var forpligtet til at forblive på samme ejendom eller på husbondens gods og her eventuelt overtage jord med bolig til dyrkning. Vornedskabet blev beskrevet som et stavnsbånd. Alene Kr. Erslev og M. Hertz har tidligere rokket ved dateringen.

Om vornedskabets indhold er forfatteren stort set enig med Steenstrup, når der ses bort fra dennes beskrivelse af selvejernes stavnsbånd og selvejersønernes vornedpligt. Der argumenteres overbevisende for et vornedskab i betydningen bundet til fødestavnen. Ordet vorned, som oprindeligt betegner et værnforhold, forekommer i kilderne

fra det 15. århundrede som betegnelse for tyende og »tjenere« (fæstere). Begrebet blev med tiden enslydende med det specielt sjællandske forhold, at bønder og deres sønner kun kunne tage ophold og arbejde uden for fødestavnen, såfremt de forinden havde indhentet herskabets samtykke. I de øvrige landsdele forekommer noget tilsvarende ikke førend stavnsbåndets indførelse i 1733.

Bondens fødested, anvendt som kriterium for jordejerens ret til jorddyrkeren, træffes i årene 1495-1513 i 36 kilder. At der er tale om en ny institution fremgår endvidere ved, at det først er herefter, at der kan konstateres afkaldsbreve, hvori herskabet tillader den vornede at forlade fødestavnen. Spørgsmålet om udenbysfødte købstadsbeboeres stavnsbånd synes først opstået i kong Hans' regeringstid. Overdragelsesbreve på vornede udviser fra 1510 enslydende formularer.

Johs. Steenstrup og andre satte vornedskabet i forbindelse med den senmiddelalderlige landbrugskrisens ødegårdsproblematik o. 1400. Forfatteren skildrer med rette vornedskabets gennemførelse på baggrund af den senmiddelalderlige udvikling og som et led i jorddyrkernes stærkere binding til jordherren, altså i sammenhæng med adel og gejstligheds større magt og indflydelse i det 15. århundrede.

Jens E. Olesen

Henrik Lundbak: *Såfremt som vi skulle være deres lydige borgere*. (Odense Universitetsforlag, 1985). 248 s., 183 kr.

I mit bagehoved har jeg længe haft registreret et »potteskår« uden håb om nogensinde at finde anvendelse for det. I klageskriftet mod bisperne beskyldes Joachim Rønnow blandt andre misgerninger og overgreb for at have foran-